

УДК 725.53/.59

Ладан Т. М.¹, Шуляр А. О.²¹Кандидатка архітектури, доцентка

ladan.tm@knuba.edu.ua

orcid.org/0000-0002-3607-0321

²Магістр архітектури

shuliar_ao@knuba.edu.ua

orcid.org/0000-0001-9361-3954

*Кафедра Основ архітектури та архітектурного проєктування
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕАБІЛІТАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ

© Ладан Т. М., Шуляр А. О., 2025

<https://doi.org/10.32347/2519-8661.2025.33.306-312>

Анотація: В статті визначаються особливості, які окреслюють перспективи розвитку реабілітаційно-оздоровчих центрів та комплексів для відновлення здоров'я громадян, зокрема військових. Зазначаються можливості формування нових місць для реабілітації, їх оптимальна комплектація та засоби підвищення комфорту. Звертається увага на чотири типи реабілітаційно-оздоровчих центрів, які формуються у громадському просторі за методом містобудівного формування архітектурно-планувальних рішень. Пропонується розвиток найперспективнішого типу – універсального мобільного реабілітаційно-оздоровчого комплексу.

Ключові слова та терміни: реабілітаційно-оздоровчий центр, комплекс, громадські простори, модульні мобільні будівлі, інклюзивність, інновації.

Актуальність теми: У період активних бойових дій в Україні велика кількість захисників отримують травми та поранення різної тяжкості, що вимагають негайного медичного втручання. Перший етап лікування – це лише початок шляху до повного відновлення, другим етапом лікування є реабілітація. Реабілітація для військовослужбовців має велике значення, адже саме вона забезпечує повне відновлення їх фізичного, психологічного стану, здатності працювати та повноцінно жити в суспільстві. Тому зараз постає необхідність створення модульних мобільних оздоровчо-реабілітаційних центрів (надалі ОРЦ).

Одною із головних завдань при формуванні функціонально-планувальної структури реабілітаційних центрів є їх універсальність, сталість, інклюзивність та адаптація до умов природного та архітектурного середовища.

Аналіз попередніх досліджень: Принципи проєктування та реконструкції реабілітаційних, оздоровчих комплексів досліджували: Г. Лукомська [1], В. Куліченко [2], Н. Ратушинський [2], Л. Бачинська [3], та інші науковці.

Наприклад, у роботі Г. Лукомської вказується, що на концепцію формування архітектурно-планувальних рішень водно-оздоровчих закладів (ВОЗ) в Україні вплинув аналіз досліджень індустрії ВОЗ в світі. Головними факторами, які визначають структуру, зміст і особливості формування просторів поблизу ВОЗ стають: природно-кліматичні, ландшафтно-екологічні, містобудівні, соціальні, культурно-географічні і економічні фактори [1].

Дослідники В. Куліченко та Н. Ратушинський виділяють такі характеристики при проєктуванні реабілітаційно-відновлювальних центрів (РВЦ) у ландшафтному середовищі як: екологічність, естетика, функціональність та комфортність.

Акцентовано увагу на важливості використання екологічно чистих матеріалів та інноваційних енергозберігаючих технологій та створення безпечного середовища для людей. Також важливо забезпечити інклюзивність простору для людей з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату тощо. Визначається великий вплив природного ландшафту на психічне та фізичне здоров'я та самопочуття людини, зокрема зниження рівня стресу, поліпшення настрою та зниження ризику виникнення захворювань [2].

У дослідженнях Л. Бачинської визначається важливість забезпечення індивідуальних якостей та художньої виразності при реконструкції будівель, що в повній мірі сприятиме кращій реабілітації людей [3].

Виклад основного матеріалу: Організація нових місць для реабілітації стає актуальною. Майже 70% кластерних лікарень створили реабілітаційні відділення. У жовтні 2024 р. презентовано першу версію мапи реабілітаційних закладів України, в яку включено майже 4 тисячі установ [4].

Перспективи розвитку реабілітаційно-оздоровчих центрів для відновлення здоров'я громадян, зокрема військових пов'язані з видами реабілітації: фізична, психологічна, соціальна та професійна. Від цього залежить їх оптимальна комплектація. Засобами впливу на підвищення комфорту вже існуючих реабілітаційних центрів виступають: їх реконструкція, реновація та переосмислення. Оновлення застарілих радянських будівель. Зміна візуального сприйняття архітектурних форм та інклюзивних громадських просторів на відвідувачів ОРЦ повинен сприяти духовній реабілітації особистості. Можлива добудова додаткових будівель, корпусів, локацій, зон для розширення і збільшення кількості послуг, що надаються установою.

В структурі громадських просторів можна виділити чотири типи реабілітаційних центрів: на базі медичних закладів; на базі оздоровчих лікувальних закладів, санаторіїв, профілакторіїв; новозбудовані стаціонарні; мобільні.

1. Реабілітаційні центри на базі існуючих медичних закладів: потребують забезпечення інклюзивності та перегляду естетики фасадних рішень. Оновлення транспортних вузлів комплексу.

Реабілітаційний центр створений на базі відділення неврології лікарні у м. Рівне. (Рис. 1) Один з корпусів попереднього переобладнано, фасади реконструйовано у стилі неоконструктивізму а внутрішні комунікації розширили для збільшених потреб нової секції. Додатково на території госпіталю зводять інший 4-поверховий корпус стаціонарного лікування із приймально-діагностичним відділенням та адміністративно-побутовим блоком. [5]

Рис. 1 Новий корпус, м. Рівне, 2023 р., проєкт: «RECOVERY» [5]

Додавання нових корпусів, приймально-діагностичних відділень та адміністративних побудов блоками, та іншими функціональними зонами повинні мати спільний впізнаваний стиль та дизайн, для утворення мережі закладів компанії.

2. Реабілітаційні центри на базі існуючих оздоровчих лікувальних закладів, санаторіїв, профілакторіїв мають більший зв'язок із природою, ширші заходи по забезпеченню інклюзивності, переважно вирішені, або є потреба у їх забезпеченні за сучасними нормами (Рис. 2-4).

На базі санаторію «Човен», м. Хуст, реконструюють реабілітаційний центр. Проєкт у рамках «Плану післявоєнного відновлення України» представили на архітектурній конференції у місті Лугано 2022 р. Оновлений комплекс передбачає жорстку центричну композицію з світлими фасадними акцентами і теплими візуальними переходами.[6]

Рис. 2-4 Проєкт реконструкції реабілітаційного центру м. Хуст. Закарпаття, Україна, Архіт. Бюро: Mono Architects. [6]

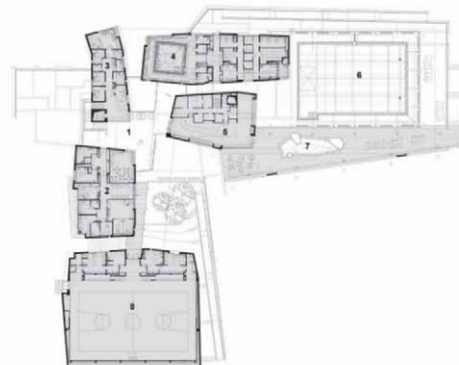
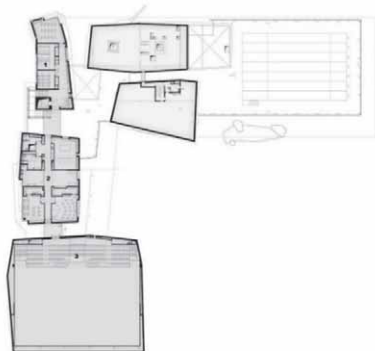
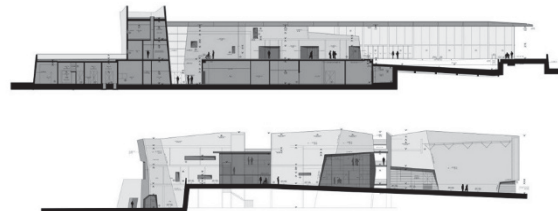

Рис. 5-9 Реабілітаційний центр «Beersheba» Ізраїль, Арх. Kimmel-Eshkolot Architects 2011 р. [7]

3. Новозбудовані сучасні реабілітаційні центри: формуються на основі органічної структури планів та фасадів, завжди сучасні та інклюзивні: (Рис. 5-9).

Rehabilitation Center Beersheba, Israel: на околиці Беер-Шева, де закінчується місто і починається пустеля, побудований новий реабілітаційний центр «Бейт-Халохем». Сонце пустелі та посушливий пейзаж послужили джерелом натхнення для створення композиції з об'єднаних разом скелеподібних об'ємів (образи природних структур, що вписуються імітуючи ландшафт). «Скелі» виконують заспокоюючі та статичні функції, тоді як простір між ними створює проміжні зони та визначає циркуляцію мас людей в будівлі. Вирівнювання цих скель у поєднанні з тонким горизонтальним дахом, який ширяє між ними, створює привабливий внутрішній двір, що надає відчуття захищеності. [7]

4. Мобільні реабілітаційні центри є більш адаптивними, компактними, пристосовуються до будь-яких умов. (Рис. 10, 12-15).

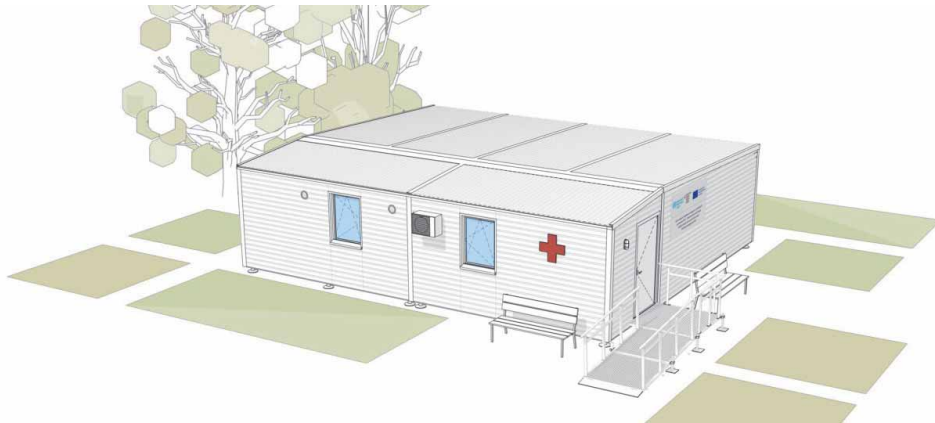

Рис. 10. Візуалізація модульного пункту первинної медико-санітарної допомоги для прифронтових зон, розр.: INDEPTH ENGINEERING та YUGMA Design Group.
Зображення надане YUGMA Design Group. [8]

Пересувні центри включають в себе компактні колісні вантажівки з відповідним устаткуванням. (Рис. 11) Вони не є чітким прикладом саме архітектурної складової центрів. [9] Модульні центри, складені з пересувних елементів для швидкого забезпечення послуг реабілітаційного центру в будь-яких умовах (Збірна стаціонарна клініка «Module-T»), зумовлюють утворення динамічної архітектури та її формування більше з оточення пересувного пункту ніж з архітектури самого пункту, важливу роль грає екстер'єр. [10]

Рис. 11. Mobile medical center. «Medicine on the move». Південь штату Невада. 2005 р. [10]

5. До складу модульного центру можуть входити будівлі, які є в гірських місцевостях. Присутність населених пунктів з різними мінеральними водами, термальними водами, водними джерелами і місцями сили дозволяє створити потужну базу реабілітації на близько 300 ліжкомісць. (Рис. 12-15) В Рахівському і Тячівському районах є закинуті об'єкти з термальними водами, планується переробити їх у заклади на 300-400 ліжкомісць. [11]

Приклад модульного будівництва реабілітаційних центрів: Збірно-розбірна будівля.

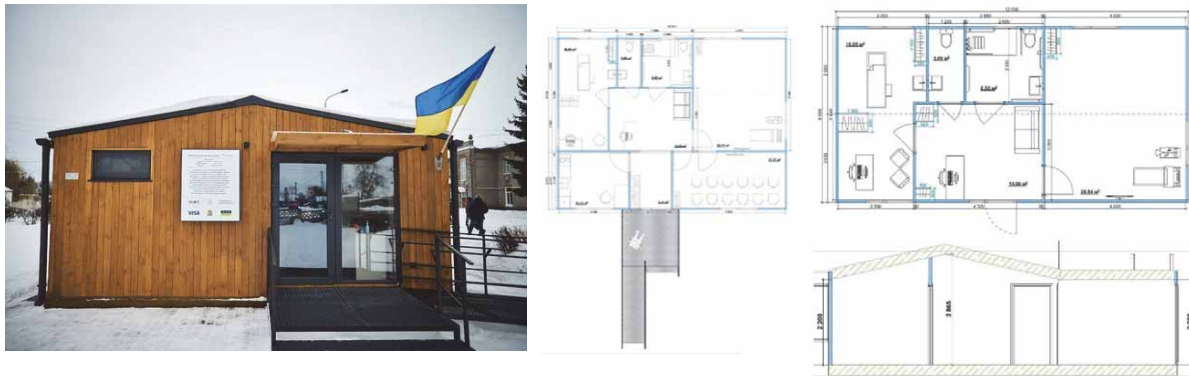

Рис. 12-15 Мобільний реабілітаційний модуль м. Житомир,
арх. бюро «Соціальна франшиза» 2023 р. [11]

Всі модулі автономні. Комбінація модулів може бути різною в залежності від потреб громади, необхідних послуг та наявного навантаження. Модуль додатково має простір для проведення тренінгів і навчання, а також ця площа може використовуватись для реабілітації та групових занять. В модулі передбачено приміщення для роботи лікаря та занять з ерготерапії, навчання користуватись адаптивною кухнею в повсякденному побуті. Може бути від 32 м² до 144 м². [11]

Будівництво на базі медичних установ: Проєкт RECOVERY. В рамках державної ініціативи: інноваційний реабілітаційний центр для поранених військових національної мережі RECOVERY відкрився у Луцьку. Проєкт RECOVERY — приклад успішного партнерства між приватним сектором і державою, коли благодійники розбудовують інноваційні реабілітаційні центри на базі державних медичних установ. Так, на базі однієї з ключових медичних установ Волині коштом проєкту створено реабілітаційний центр, що відповідає світовим стандартам технологічності та інклюзивності. [5]

У лікувально-реабілітаційній зоні луцького центру RECOVERY створено велику залу фізичної реабілітації, по 2 зали індивідуальних занять, масажу та асистивних технологій, а також кабінети ерготерапії, фізіотерапії, магнітотерапії, лазерної терапії, психологічного розвантаження, ординаторську, зону відпочинку (їдальню) та кабінети фахівців мультидисциплінарної команди центру. У планах проєкту — розширити мережу до 19 центрів, які щороку можуть надавати якісні й безоплатні послуги 26 тисячам військових. (Фото та відео захищені задля безпеки закладів). [5]

Таким чином, перспективними є модульні мобільні та новозбудовані реабілітаційно-оздоровчі центри. Завдяки залученості новітніх технологій та повноцінній розробці на всіх етапах проектування, є можливість впровадити якнайбільше інноваційних елементів та інклюзивності. Як уже почали практикувати на деяких з вказаних у цій праці прикладів.

Перспективи розвитку:

Розширення системи реабілітаційних центрів по всій території України, прив'язка до адміністративних та районних центрів, залучення закордонних агентств для грантів та інноваційних технологій у будівництві. Все це забезпечує стабільний розвиток цієї галузі архітектури в Україні, дає поштовх для нових ідей, інновацій та конструктивних рішень.

Перспективним розвитком також передбачається влаштування частих рекреаційних установ у кожному (відносно безпечному, не прифронтовому) містечку селищного типу, великому селищі що є центром регіону області або його культурною/адміністративною/туристичною серцевиною.

Розглянуто різні дослідження особливостей та приклади проектування та будівництва центрів для реабілітації та відновлення здоров'я в природному оточенні. Обґрунтовано необхідність створення таких центрів, де пацієнти можуть одночасно працювати над своїм відновленням та насолоджуватися природним середовищем, що має позитивний вплив на психологічний стан людини. Описано основні елементи архітектури цих центрів.

Розвиток ландшафтно-дизайнерської галузі та впровадження зеленого туризму та виведення поняття рекреаційних зон на новий рівень. Створення садових та паркових композицій з перероблених матеріалів, матеріалів подвійного використання. Паралельний розвиток сільського ремісництва як реабілітуючої діяльності. Використання інноваційних стилів архітектури (дематеріалізація, дезурбанізація, деконструктивізм) для підкреслення новітнього руху реабілітаційної діяльності.

Висновок: Вказані концепти та інноваційні проекти затверджують окреслене питання щодо перспектив розвитку реабілітаційно-оздоровчих закладів як високо імовірне в найближчому майбутньому, яскраво виражене, сприятливе до інноваційних рішень, ідей та проєктів та багатогранне в області прийняття рішень щодо будівництва та менеджменту ресурсів.

Список використаної літератури

1. Лукомська Г. В. «Формування архітектурно-планувальних вирішень водно-оздоровчих закладів». Збірник наукових праць «Архітектурний вісник» КНУБА. 2011 №3. С. 1-25.
2. Куліченко В., Ратушинський Н. «Архітектура реабілітаційно- відновлювальних центрів у ландшафтному середовищі». Збірник наукових праць Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура» С. 1-10.
3. Бачинська Л. Г. «Архітектура житла» Київ. Вид-во: «Грамота». 2004. С. 408.
4. Стаття інформаційного джерела «Укрінформ». Розділ: «В Україні презентували першу версію мапи реабілітаційних закладів». веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3931105-v-ukraini-prezentuvali-persu-versiu-mapi-reabilitacijnih-zakladiv-minreintegracii.html> (дата звернення: 28.02.2025).
5. Стаття інформаційного джерела «Проект RECOVERY». Розділ «Реабілітація поранених військових». 2022 р. веб-сайт. URL: <https://recoveryua.org> (дата звернення: 17.01.2025)
6. Article of the information source «MONO Architects Team». веб-сайт. URL: <https://monoarc.com/projects/#architecture> (дата звернення: 23.02.2025).
7. Article of the information source «ArchDaily». Section: «Beit-Halochem Rehabilitation Center / Kimmel-Eshkolot Architects». веб-сайт. URL: <https://www.archdaily.com/126119/beit-halochem-rehabilitation-center-kimmel-eshkolot-architects> (дата звернення: 12.02.2025).
8. Стаття інформаційного джерела «PRAGMATIKA.MEDIA». Розділ «Архітектура». Автор: Дана Балашова. 18 Березня 2025. веб-сайт. URL: https://pragmatika.media/arkhitektura-pikluvannia-novi-rishennia-dlia-medychnoi-ta-reabilitatsijnoi-infrastruktury-ukrainy/?fbclid=IwY2xjawJJUgZleHRuA2FlbQIxMQABHXtdwlKMJMRIyEg6VABNbXmArc0nsPX23oJ-t9aAe4Go5NCc3iiNyyv1itA_aem_Qvju1QXUqCrt-rMqxTpu-w (дата звернення: 21.02.2025).
9. Article of the information source «Module-T». Section: «Prefabricated Hospital Clinic». веб-сайт. URL: <https://module-t.com/prefabricated-hospital-clinic/> (дата звернення: 03.03.2025).
10. Стаття інформаційного джерела «Optum». Розділ «For Business». 2005 р. веб-сайт. URL:

<https://business.optum.com/en/insights/southwest-medical-mobile-clinic-brings-care-to-community.html> (дата звернення: 21.02.2025).

11. Мобільний реабілітаційний модуль «Соціальна франшиза, благодійний фонд «МАЙНДІ»» веб-сайт. URL: <https://socialfranchise.com.ua/moduli/> (дата звернення: 19.02.2025).
12. Ушаков Г.Н. «Тенденції розвитку форм громадського простору». Збірник наукових праць «Архітектурний вісник» КНУБА. 2023. №26-27. С. 128–135.
13. Гайдуков Є.О., Кравченко І.Л. «Прийоми зонування багато- функціонального центру активного відпочинку». Збірник наукових праць «Архітектурний вісник» КНУБА. 2019. №17-18.С. 482–487 (455).
14. Радюк А.Я., Чемакіна О.В. «Особливості формування громадського простору.» : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. «Архітектура та екологія. V Міжнародна науково-практична конференція». 2013. С. 61–64 (75).
15. Сьомка С. В. «Основи дизайну архітектурного середовища» Київ. Вид-во: НАКККІМ. 2019. С. 464.

Tetiana Ladan ¹, Andrii Shuliar ²

¹ candidate of architecture, docent

ladan.tm@knuba.edu.ua

orcid.org/0000-0002-3607-0321

² master of architecture

shuliar_ao@knuba.edu.ua

orcid.org/0000-0001-9361-3954

Department of Fundamentals of Architecture and Architectural Design

Kyiv National University of Construction and Architecture

DEVELOPMENT PROSPECTS OF REHABILITATION AND HEALTH SUPPORT CENTERS IN UKRAINE

© Ladan T. M., Shuliar A. O., 2025

Abstract: The article presents features that outline the prospects for the development of rehabilitation and health centers and complexes for restoring the health of citizens, including military personnel. The possibilities of forming new places for rehabilitation, their optimal equipment and means of increasing comfort are indicated. Attention is drawn to four types of rehabilitation and health centers that are formed in public space using the method of urban planning formation of architectural and planning solutions. The development of the most promising type is proposed - a universal mobile rehabilitation and health complex.

Keywords and terms: rehabilitation and health center, complex, public facilities, modular houses, military, inclusiveness, innovation.